

מדוע נקראים החודשים העבריים בשמותיהם?

חודש אֵיר וחמור צעיר, עיר, כנראה מגיעים מאותו מקור, ותמוז הוא אל הצמחייה והמזון השומרי. על מקורות שמם של החודשים העבריים

אילון גלעד 05.10.2016 06:00

העברים הקדמונים אימצו את חודשי השנה העברית בגלות בבל או אחריה. לכן בספרי המקרא המוקדמים, אלו שנכתבו לפני הגלות, החודשים מכונים על פי מספרם הסידורי, כאשר ניסן הוא החודש הראשון, ואילו בספרים שנכתבו אחרי הגלות (למשל ספר עזרא) מכונים החודשים בשמותיהם העבריים, או יותר נכון הבבליים — אותם חודשים שאנחנו מכירים היום.

אין זה קל להתחקות אחר מקור שמות החודשים הבבליים. נראה שהבבלים שבנו את לוח השנה הזה מתישהו בין 1750 ל-1500 לפני הספירה ליקטו את שמות החודשים מלוחות שנה שונים בשפות שונות. בלשנים והיסטוריונים הצליחו לזהות את המקורות של כמה מהשמות, אחרים הם לא יותר מניחושים מושכלים, ויש שאין לגביהם אפילו ניחושים.

לגבי חודש תִּשְׂרִי הכל מסכימים; השם העברי גזור משם החודש הבבלי תִּשְׂרִת, שפירושו "ראשית" (השורש ש.ר.י מורה על "התחלה" באכדית ובשפות שמיות אחרות). זה שם קצת מוזר, שכן במניין החודשים הבבלי מדובר בחודש השביעי, ממש אמצע השנה. למה ראו לנכון לקרוא לחודש השביעי "ראשית" הוא עניין לספקולציה. אולי מדובר בתחילת המחצית השנייה של השנה, אולי תחילת העונה הגשומה או העונה החקלאית או שפעם בעבר הקדום התחילה השנה בתשרי. בספר מלכים א' (ח'), (ב') השתמר שמו העברי הקדום של החודש, יָרַח הָאֲתָנִים. השם תִּשְׂרִי עצמו אינו נמצא בתנ"ך והמקור הקדום ביותר שיש בידנו שבו הוא מופיע הוא בשטר מכר של דוסתס בן אלעזר ואשתו משנת 69 לספירה שנמצא בין מגילות מדבר יהודה.

חֲשׂוֹן או בשמו המלא מְרַחֲשׂוֹן הוא החודש השני של הלוח העברי אבל השמיני של הלוח הבבלי הקדום. בדרך כלל מקובל לומר שהחודש הגיע מחודש בבלי שנקרא וִרְחִסְמֵן, כלומר ירח שמיני באכדית (תוך חילופי ו'/מ' שאינם בלתי נפוצים בשפה זו). אלא שחוקרים רבים דוחים את האפשרות הזאת ואומרים שלא סביר שמכל החודשים רק חודש זה נקרא על פי מספרו הסידורי. על פי החוקרים האלו השם הבבלי לא היה וִרְחִסְמֵן אלא מְרַחֲשׂוֹן, שם החודש השמיני בלוח הפרסי הקדום, שמוכן שמו אינו ברור. גם חודש זה לא מוזכר במקרא ומופיע לראשונה בשטר מכר מ-69 לספירה שנמצא במדבר יהודה. במקרה זה בעל השטר נקרא יהוסף. אף שבתחילה נקרא החודש מְרַחֲשׂוֹן, בימי הביניים החלו מקצרים את שמו פשוט לחשוון. דוגמה מוקדמת לכך היא בפירוש לספר בראשית שכתב רבי אליהו מזרחי (1435–1526). לא ברור לגמרי למה החלו לוותר על המר בתחילת השם, אבל ייתכן שפשוט חשבו שמדובר ב"מר חשוון" כלומר אדון חשוון, והחליטו לוותר על פניית הכבוד.

כְּסֵלוֹ קיבל את שמו מהחודש הבבלי כְּסֵלִמ. מקור השם הבבלי אינו ידוע. השם כְּסֵלוֹ מופיע במקרא בספר זכריה (ז', א') ונחמיה (א', א').

טְבֵת קיבל את שמו מהחודש הבבלי טְבֵת. גם מקור השם הזה לא ידוע אך יש שטוענים שמדובר בפועל האכדי המקביל לטבע העברי וכי זה החודש שבו טובעים בבוץ. החודש מופיע בשמו זה במגילת אסתר (ב', ט"ז).

שֶׁבֶט קיבל את שמו מהחודש הבבלי שֶׁבֶט, ששמו אולי קשור לפועל האכדי "להכות", כנראה על שום הגשם החזק שמכה בחודש זה. גם חודש זה מוזכר במקרא, בספר זכריה (א', ז').

מקור השם **אָדָר** הוא בחודש הבבלי **אָדָר**, שייתכן שהוא קשור לפועל האכדי **אָדַר**, שפירושו "להיות עצוב" או "לפחד" או "להיות מוסתר". לא ברור מה הקשר בין הפועל הזה לשם החודש וייתכן שאין קשר. יש שהציעו שלפועל האכדי יש גם את המשמעות "אפלולי", ואז אולי נקרא החודש כך בשל היותו קודר. החודש מוזכר בשם זה במגילת אסתר (ט', א').

נִיסָן מגיע מהחודש הבבלי **נִסָן**. פירוש השם באכדית "מנחת הבכורים", כשהכוונה היא כנראה לכך שבחודש זה הביאו החקלאים הבבלים את ביכורי השעורה לכהנים כחלק מחג האקיטו, כפי שהאיכרים העבריים הקדומים הביאו את ביכורי השעורה בחג הפסח. השם האכדי מקורו בשומרית, בה נִסָג הוא "ראשון". החג מוזכר במקרא בנחמיה (ב', א') ובמגילת אסתר (ג', ז').

החודש **אֵיר** מקורו בחודש הבבלי **אֵיר**. המילה האכדית פירושה "פרח, רוזטה" אבל לא נראה שיש קשר בין החודש למילה זו. נראה שהחודש קיבל את שמו מחג שמי קדום שנקרא **חַר**, **חַאֵר** או **אֵיר**. נראה שחג זה, שנחגג בערי מדינה שמיות קדומות כגון מארי (בסוריה של ימינו), היה "חג החמור", ולכן נראה שחודש **אֵיר** ועֵיר, "חמור צעיר", הם בני דודים רחוקים. בספר מלכים א' מוזכר החודש פעמיים בשמו העתיק **זו** (ו', א'; ו' ל"ז). רצה הגורל שחודש זה לא תועד לא במקרא ולא בתעודות שנמצאו במדבר יהודה כך שהעדות הראשונה לחג זה בעברית היא במשנה וגם בה החודש מוזכר רק פעם אחת (ראש השנה א', ג').

סִינָן קיבל את שמו מהחודש הבבלי **סִמָן**. שם החודש פירושו "חודש הִלְבָּנָה" או יותר נכון "חודש הכנת לבנה בתבנית", ואכן ידועים לנו טקסים קדומים הקשורים בהכנת לבנים בחודש זה. החודש הזה מוזכר לראשונה בשמו זה במגילת אסתר (ח', ט').

תַּמּוּז מגיע מהחודש הבבלי **תַּמָּז**, שנקרא על שם האל תמוז המוזכר בספר יחזקאל "וְהָיָה שֵׁם הַנְּשִׁים יְשׁוּבוֹת מִבְּכוֹת אֶת הַתַּמּוּז" (ח', י"ד). מדובר באל הצמחייה והמזון השומרי **דַּמָּז**, שפירוש שמו בשומרית "בן נאמן". לבבלים היה פולחן מפותח של אל זה: בתחילת חודש תמוז נערכו לכבודו הללויות, והבבלים האמינו שהוא יורד שאולה למשך התקופה השחונה ושב אל הארץ רק בסתיו (ולכן צמחים מתחילים לצמוח שוב). חודש זה מופיע בשמו בעברית רק במשנה, פעמים במסכת תענית (ד', ה'; ד', ו').

אָב קיבל את שמו מהחודש הבבלי **אָב**. באכדית **אָב** הוא גבעה קטנה שהבבלים האמינו שהיא פתח אל עולם המתים. הסיבה שהחודש זכה להיקרא בשם מוזר זה היא שבחודש זה התקיים חג המתים הבבלי. לראשונה מוזכר החודש בשם זה במשנה, שבה הוא מוזכר כמה פעמים.

אֵלוּל קיבל את שמו מהחודש הבבלי **אֵלוּל** או **אֵלוּל**. ייתכן שמדובר בפועל האכדי **אֵלֵל** "שמשמעו לטהר", על שום טיהור המקדש של אישתר שחל בחודש זה, או שיש מקור אחר שפשוט אינו ידוע לנו. אֵלוּל מוזכר בשמו העברי לראשונה במקרא, בספר נחמיה (ו', ט"ו).